

Legitimace - klíčový sociologicko-teoretický pojem nebo pouhé "argomento rituale"?

VLADIMÍR MÜLLER

Filozofická fakulta UK, Praha

Legitimation - a key term in sociological theory or "argomento rituale"?

Abstract: Legitimation and legitimacy belong to the important concepts of modern social sciences. In sociology they began to play a great role in Max Weber's conception of domination. The post-war theoretical reflections work with this double concept on three basic levels. The first of them is the level of everyday life consciousness which is the main subject of the sociology of knowledge. In the conception of Peter Berger and Thomas Luckmann social reality is created by social actors. Within the whole society the mechanisms of legitimation represent the symbolic universum and as such they can transcend their institutional order. This property presents anomies. The second level is the contact between the society and the state. The connection between legitimacy and legal order functions as an intermediary. The German sociologist Jürgen Habermas and Czech philosopher Václav Bělohradský treated this topic from different points of view. The third level is the area of the political system. Legitimation could function either on a normative (Clause Offe) or on a procedural (Niklas Luhmann) base. These approaches should help analyze today's Czechoslovakia. The concepts of legitimation and legitimacy are not only political slogans but also regular scientific concepts that inspire deep reflections on society and history.

Sociologický časopis, 1991, Vol. 27 (No. 6: 742-750)

Zatímco pojmy jako sociální struktura, role, status, životní způsob nebo sociální mobilita našly v rámci naší sociologie své místo, pojem legitimace jakoby ani neexistoval¹. Tázat se proč tomu tak je, znamená analyzovat souvislosti vývoje české a slovenské sociologie. To by se ovšem samotné kategorie legitimace dotklo jen marginálně. Zajímavější je vyložit některé souvislosti legitimace tak, jak jsou integrovány do současné sociologicko-teoretické produkce, a pak se tázat po konsekvencích seriózního zhodnocení legitimace jakožto teoretického pojmu i reálného sociálního mechanismu v situaci Československa počátku devadesátých let.

Samotné latinské slovo legitimus umožňuje několikery výklad: spravedlivý, uznáný, zdůvodněný, zákonný atd. Otázky a odpovědi týkající se toho, co je legitimní, se objevují v politicko-právních reflexích přibližně od dob vrcholného středověku, a od počátku novověku v souvislosti se změnami rozložení moci, centralizací správy, vznikem moderních národnostních států, recepcí římského práva atp. V tomto ohledu je možno jmenovat např. francouzského badatele Jeana Bodina.

Sociální dimenzi získává pojem legitimace se vznikem a objevením samotné sféry sociální, ať už uvažujeme o zrušení středověkého obrazu světa individualizací

¹) Vedle pojmu legitimace, českého ekvivalentu německého Legitimation nebo anglického legitimization, respektive legitimation (německému Legitimität a anglickému legitimacy odpovídá české slovo legitimita), lze použít pojem legitimizace, jak to činí Keller [1984].

lidského vědomí způsobenou protestantskou revoluční reformací nebo o tematizaci svobody a rovnosti, respektive zrušení panství a poddanství ve francouzském osvícenství a německé klasické filozofii. V tomto kontextu lze k pojmu legitimace vztáhnout ostatní relevantní kategorie jako společenská smlouva, konsensus, občanská společnost, veřejnost, veřejné mínění, přirozené právo nebo právní stát. Legitimace je reflektována v okamžiku, ve kterém se stala teoretickým i praktickým problémem.

Zavedení kategorie legitimace do sociologie je spojeno se jménem Maxe Webera [1964]. Jeho dnes již klasická typologie panství, které legitimuje svou moc formálně dokonalými legálními praktikami. Neškodí ovšem připomenout, že jde o typologii ideální a že sám Weber nepodceňoval ani ostatní zdroje legitimacy - tradice a zvláště pak charisma. Jako stoupenec liberalismu zakládal legální panství na právním pozitivismu, který předpokládá výlučnost legálně institucionalizovaných procedur. Mechanismus legitimace nenachází v této fázi vývoje svou oporu v oblasti mravnosti, nýbrž ve své dokonalé formalizovatelnosti. V úvahách o sociologii práva poukázal Weber na to, jak vedle systému právního pozitivismu působí i systém přirozeného práva a to v souvislostech historických proměn obrazů světa a změn fungování společenských řádů. V přirozeném právu jsou příroda a rozum oněmi substantivními kritérii, na jejichž podkladě je možno legitimovat. Weber jakoby geniálně anticipoval vznik sociálního státu, sociálních hnutí a koneckonců i předpoklady pro vznik občanské neposlušnosti.

Legitimace jako sociální mechanismus a legitimita jako výsledný stav nejsou pouhými politickými zaklínadly, ale regulárními vědeckými pojmy. Moderní sociologie má dostatek myšlenkového materiálu, aby se tématu legitimace s úspěchem zhostila. Jako klíčový problém se v ní legitimace projevuje ve třech základních rovinách:

- 1) V rovině legitimačních praktik viděných optikou sociologie vědění (P. L. Berger, T. Luckmann);
- 2) V rovině vztahu sociálního systému (občanské společnosti) a státu (V. Bělohradský, J. Habermas);
- 3) V rovině fungování politického systému (H. Held, C. Offe).

Legitimace jako sociální mechanismus je v první rovině vztažena k oblasti vědění o sociální realitě, přičemž je tato realita vědáním zároveň konstruována [Berger, Luckmann 1967]. Berger s Luckmannem vyšli z tradičních podnětů Mannheimovy sociologie vědění, nicméně je jejich koncepce poznamenána v dobrém slova smyslu i vlivem fenomenologické sociologie A. Schütze a pragmatismem vyživeného symbolického interakcionismu G. H. Meada. Tyto vlivy vedly k imperativu neredukovat obsahy vědění na dějiny idejí, nýbrž naopak - problém bylo nutno svést na půdu empirickou. Vědění se tematizuje jako jádro každodenních obsahů vědomí. Prostorová a časová strukturace každodennosti se odehrává v poli intersubjektivity. Ta je vlastním obsahem sociální reality, jež se neobejde bez předpokladu sociální interakce, pojmu, který v sobě obsahuje výrazně moderní moment nezprostředkovaného kontaktu (face to face situation). Identifikace sama sebe je odkázána na existenci ostatních subjektů, se kterými je sociální realita sdílena.

Situace, v níž k tomu dochází, vytváří víceméně stabilní sérii typů (typificatory schemes), které se reprodukuji prostřednictvím rutinizovaných úkonů. Vědění, jakožto vědění o každodennosti, je strukturováno podle relevantnosti k určitým situacím. Sociální realita je vnímána jako objektivní realita v podobě institucionalizace a systému rolí, právě tak jako subjektivní realita v podobě socializace a vytváření identity.

Každý moment lidského projevu ve společnosti předpokládá určitou anticipaci různých situací. Tato anticipace se strukturuje situačně a umožňuje specializaci lidských činností, zvláště v oblasti rozhodování. Situace, které mají tendenci k opakování, se stávají zvykem, habitualizací. Proces habitualizace předchází procesu institucionalizace. Institucionalizace nastává tam, kde je habitualizace reciproční typifikací. Instituce dodávají společenskému dění dimenzi času (historicity a sociální kontroly), možnosti předpovídat jednání jednotlivých příslušníků společnosti. Institucionalizace nastává zásadně tak, že odpovídá kolektivnímu chování. Institucionální řád, systém rolí, může být objektivizován natolik, že dojde ke zvěčnění sociální reality do té míry, v jaké je to zřetelné u levicově emancipativních kritik společenských poměrů nebo v durkheimovské metodologii, která chápe společenská fakta jako pouhé, na vědomí zcela nezávislé, věci.

Aby bylo možné podržet celý smysl institucionálního řádu, což znamená zajištění objektivní dostupnosti a subjektivní přijatelnosti významů a jejich projevů v institucionalizačním procesu (objectivations), jsou produkovány významy nové a tím nastává proces legitimace. Legitimace je nezbytná v okamžiku, ve kterém už nelze udržet sebeevidující charakter sociálních institucí pomocí individuální paměti a pouhé habitualizace. Přenos institucionálního řádu do druhé generace je komplikován tím, že se rozrušuje nezbytná jednota běhu dějin a individuální biografie. Znovunastolit institucionální řád znamená vysvětlovat a ospravedlňovat. Legitimace ho vysvětluje tím, že mu připisuje kognitivní validitu v oblasti objektivizovaných významů a ospravedlňuje tím, že dodává vážnost jeho funkcionálním imperativům. Legitimace v sobě zahrnuje kognitivní i normativní elementy. Podle Bergera a Luckmanna na sebe přebírá čtyři podoby.

V počáteční podobě je legitimace systémem lingvistických objektivizací, jimiž je přenášena lidská zkušenost (podoba preteoretická). V další podobě vystupují především teoretické propozice ve své rudimentární formě (hesla, morální maximy, moudra). Předposlední podobou jsou explicitní teorie, které legitimují různé institucionální oblasti prostřednictvím rozrůzněných vědění. Zde se rozvíjejí specializované legitimační teorie, které už nejsou pragmatickou aplikací daných institucí, nýbrž se stávají ryzími vysvětleními (pure theories). V této podobě se mohou legitimace natolik osamostatnit od institucionálního řádu, že působí dokonce i proti němu, ačkoli byly původně ustaveny na jeho podporu. V podobě poslední představuje legitimace celé symbolické univerzum jakožto souhrn teoretických tradic, které integrují institucionální řád do symbolické totality tak, že už nemůže být bezprostředně prožit v dimenzi každodennosti.

Berger s Luckmannem pojetím legitimace jako symbolického univerza obohacují sociologickou teorii vědění o dimenzi obecně antropologickou a možno říci i kosmologickou. Tento druh legitimace je uchopitelný pouze teoretickou zkušeností

a lze ho vyložit jako matici všech sociálně objektivizovaných významů. Z institucí vyplývající role se stávají zvláštními perspektivami způsobu participace na univerzu. Krystalizace symbolického univerza se provádí objektivizací, sedimentací a akumulací vědění. Legitimace se dá pojímat jako druh zprostředkování *sui generis*, které umožňuje řád a historický pohyb zároveň. Jestliže totiž rozumíme významům symbolického univerza, rozumíme i dějinám. Symbolické univerzum se legitimuje individuální biografií i institucionálním řádem tak, že události minulosti, přítomnosti i očekávání budoucnosti kombinuje ve smyslu zajištění subjektivní identity.

Každá sociální realita musí čelit permanentnímu nebezpečí chaosu a projevům anomíí. Toto nebezpečí se aktualizuje ve chvíli ohrožení legitimačních mechanismů, které zabraňují propuknutí chaosu. Vzhledem k antropologickým konstitucím příslušníků společnosti, jejichž povahou je vytvářet právě symbolická univerza, sociální řád nekončí, ale mění pouze svou kvalitu. Lidská existence je totiž průběžnou externalizací sebe sama.

Některé momenty pojetí legitimace u P. L. Bergera a T. Luckmanna mohou posloužit i jako inspirativní výkladová schémata pro postižení událostí mocenského pádu komunistické ideologie v Československu. Mám na mysli postřeh, že nutnost legitimace nastává nástupem nových generací. Vzpomeneme-li si na v machiavelismu zdůrazňovaný generační étos, který se váže na klíčový zážitek té které generace a jímž se jednotlivé generace vysvětlují a opravedňují mocenské poměry, ve kterých žijí, uvědomíme si možná, že slábne paměť generace, která zažila traumatizující nedostatečnosti demokratického řádu, zkušenost nacismu i autentické vítězství komunistické politiky. Je nábledni, že legitimace institucionálního řádu reálného socialismu zeslábla natolik, že mu v dimenzi každodennosti nemohla být oporou ani v nejmenším. Dalším důležitým momentem je pojetí symbolického univerza, které vnímanému čtenáři připomene Mannheimovu koncepci totální, respektive parciální ideologie. Obludnost totálních ideologií vyplynula ze skutečnosti, že se nestaly strategiemi jejich nositelů, nýbrž právě naopak, jejich nositelé jsou jimi manipulováni. V tomto kontextu se zdá, že by bylo přínosem rekonstruovat obsahy vědění naší aktuální společenské situace a odkrýt tak před společností tendence v praktikování legitimací. Vzhledem k aktuální politizaci společenského vědomí se zdá být průchodnou cestou dekomponování různých ideových systémů tak, jak to provedl Mannheim v případě německého konzervativního myšlení.

Legitimace v moderní společnosti vystupuje v rovině druhé jako reflexe jejího vztahu k modernímu státu. Zmíněný vztah na sebe přebírá úlohu zprostředkování v podobě zákonů. Legitimace je kladena do úzké souvislosti s legalitou. Zajímavým způsobem se tohoto tématu zhostili Jürgen Habermas [1986] a Václav Bělohradský [1982].

Habermas vyšel z motivů weberovských a z aktuální zkušenosti společnosti, ve které žije. Oněmi zkušenostmi jsou v tomto případě státně právní diskuse, ke kterým došlo v Německu po druhé světové válce, zvláště mezi Ernestem Frosthoffem a Wolfgangem Abendrothem. Liberál Frosthoff ukazoval na nebezpečí vyplývající z praxe státu intervenujícího do hospodářství a společnosti. Na služby orientovaná byrokracie ohrožuje liberální formu státu, který má garantovat svobody jednotlivce spíše, než aby je omezoval. Legitimace legálního panství státu, který

intervenuje, stojí a padá se sématickou formou jeho legálních norem. Slabé místo této argumentace spočívá především v tom, že během historického vývoje ztratil pojem liberálního státu přirozené spojení se sociální základnou, na níž vyrostl. Frosthoff chtěl tento praktický rozpor překonat ustanovením liberálního státu jako záležitost čistě technickou, jako kontextuálně neutrální hru ústavních pravidel. To by ovšem znamenalo negovat sociálně demokratický kompromis jako princip, což je v poválečné politické kultuře Německa nepřipustné. Pozice Abendrothova předpokládá, že právní pozitivismus, princip legální regulace sociálního státu, zůstane pro společnost principiálně cizím elementem. To, co má zastřešovat principy sociálnímu státu a zároveň garantovat ústavní stát, je pojem demokratického sebeurčení. Na podkladě tohoto pojetí, které předpokládá, že společnost disponuje bezprostředními možnostmi demokratického vytváření vůle, by prakticky došlo ke zrušení klasického dělení moci (Montesquieu) a svrchovanost legitimačních funkcí by na sebe strhla administrativa.

Pro Habermase není ani jedna cesta schůdná. Drží osvíceneckou představu o možnosti založit legitimitu na legalitě a obrací svou pozornost k racionalitě. Legitimační krize pozdního kapitalismu vyplývá z krize racionality, která díky funkcionálním imperativům moderní komplexní společenské reprodukce skutečnosti podlelehla nepřiměřeným redukčním. V kontextu otázky, jak může legitimita vyplývat z legality, je nutné analyzovat legální úkony v rámci demokratické společnosti a tázat se po možnostech jejich racionalizačního potenciálu v původní neredukované intenci osvícenské. Takto vzniklé mechanismy legitimace, zbavené všech náboženských a metafyzických souvislostí, se váží výhradně k prakticky racionálním vlastnostem zákona, což eo ipso implikuje určité morální obsahy. Legitimační sílu by však zákony měly čerpat poukazem na meze vlastního zdůvodnění. Racionálním jádrem tohoto druhu legitimací v morálně praktickém smyslu (Kant) je idea nestrannosti při ustanovení zákonodárné, soudní a výkonné moci. Vedle motivů kantovských zde hrají velkou roli teorie J. Rawlse, L. Kohlberga, G. H. Meada a K. O. Apela.

Legalita může produkovat legitimitu jen do té míry, do které právní řád odpovídá požadavkům zdůvodnění a ospravedlnění, které vyplývají z povahy pozitivního práva, jež je ve své technické podobě zbaveno a priori dimenze mravní. Východisko vidí Habermas v institucionalizaci tzv. legálních diskursů, které se vztahují k mravnosti. Je zde nutno poznamenat, že Habermasova koncepce diskursu je sui generis, protože diskurs je vytvářením konsensu na předpokladech diskuse a komunikace a je ideálně oproštěn od kontextů moci a zájmů na rozdíl od pojetí M. Foucaulta, ve kterém je boj o diskurs bojem o moc, a protože diskurs lze ustanovit v rámci posttradičních systémů mravnosti, ve kterých mají být morální soudy odpojeny od konkrétních projevů etiky.

Legitimace vyplývající z legality vytvářejí konvencionálně externalizované právo a internalizovanou mravnost ve vzájemném komplementárním vztahu. Mravnost není suprapozitivní normou, jako je tomu v teoriích přirozeného práva, nýbrž se její argumentace stává organickou součástí práva pozitivního. Legitimační síla racionality legálních procedur se prakticky nemůže prosadit jen procesem demokratické legislativní činnosti, neboť tento proces v sobě zahrnuje vždy mocenské

boje. Habermasovi nezbyvá, než aby odkázal na možnosti diskursivního vytváření vůle.

Janovský filozof českého původu Václav Bělohradský představuje svébytný kontrast ke koncepci Habermasově. Podle něho je vyvozování legitimity z legality *contradictio in adiecto*. Legitimita nelze podle Bělohradského vyvodit z institucí, neboť nejsou vybaveny svědomím. Legitimace se mohou vztahovat jen k pojmům a normám, které se konstituovaly na půdě přirozeného světa (*Lebenswelt*). Stavění nároku na racionálnost je legitimní, pouze když spočívá v "reflexi nad nutnými obsahy osobního vědomí" [Bělohradský 1982: 50]. Legitimní je pouze takové jednání, jemuž předchází osobní odpovědnost před druhým člověkem.

Identifikovat společnost se státem není možné podobně jako např. sociální roli s osobností nebo stranu s hnutím. Tato skutečnost je průvodním projevem rozdělení legitimacy a legality. Bělohradský vyvozuje tři zdroje legitimacy. Prvním je schopnost člověka vnitřního náhledu, schopnost autenticky a autonomně evidovat svět prostřednictvím rozumu. Z toho vyplývá, že žádná organizace nemůže být legitimní, pokud se nezakládá na argumentaci svých členů. Pokud legální moc okupuje prostor, argumentace není legitimní. Druhým zdrojem legitimacy je křesťanská zkušenost odbožštění světa a institucí. Oproti orientálním despotiím vzniká významná propast mezi mocí a božskostí a "víra jako nejpodstatnější obsah lidské psyché zaručuje legitimitu kritiky moci" [Bělohradský 1982: 52]. Posledním zdrojem legitimacy je pro Bělohradského fenomén *sympatie*, který se vykládá jako schopnost prožít hledisko druhého člověka. Naproti tomu neosobnost znamená schopnost potlačit v sobě základní sympatii k druhému. Sympatie takto chápána představuje etickou normu a její absence zbavuje jednání přívlastku legitimní. Legální instituce získávaly svou autonomnost a nezávislost na legitimitě díky tomu, že garantují jedinci určitá práva omezením práv ostatních. Legitimita, vzdor původní evropské filozofické tradici, se díky vzniku oblidných neosobních mechanismů moderního státu stává soukromou věcí a jako taková je na půdě přirozeného světa banalizována. Bělohradský čerpá ze specifické zkušenosti komunistického totalitarismu, který dovedl rozdělení legitimacy a legality do poloh velmi paradoxních.

Protikladnost Habermasovy a Bělohradského tematizace vztahu legitimace a legitimity vyplývá přirozeně z poněkud odlišných myšlenkových zdrojů a především zkušeností. Zatímco Habermas zná důvěrně trpkou realitu nacionálního socialismu, je Bělohradskému známější praxe totalitarismu, který se původně legitimoval myšlenkovým dědictvím Marxovým, kritickou teorií společnosti kapitalistického způsobu reprodukce. Už jenom tato skutečnost zakládá na rozdílnosti obou druhů argumentace. Bělohradského postoj je filozofický, nehovoří o legitimaci jakožto o sociálním mechanismu, ale o legitimitě jako stavu vědomí v zaměření k sociálnímu světu. Habermasova pozice je dána výchozím kritickým vztahem ke společenské realitě pozdního kapitalismu a zároveň poznáním nesmyslnosti opustit jeho hranice. Habermasovo snažení nepostrádá vizi emancipace člověka v rámci klasických hodnot demokracie. Jeho teorie legitimace na podkladě legality je sociologickým hledáním této cesty. Bělohradského filozofická reflexe byla formována v období boje disentu proti oblidným institucím totalitárního panství. Dnes, kdy

mnozí představitelé disentu stanuli v roli klíčových postav těchto institucí, se naskytá otázka, zda mohou bez větších komplikací tyto instituce reformovat podle původních demokraticky autentických představ, nebo zda k tomu potřebují znalosti teoretických fines: sociologických reflexí Habermasova ražení.

S touto otázkou souvisí třetí rovina možného pohledu na problematiku legitimace. Mechanismus legitimace je v něm vztažen k fungování politického systému. Demokratický politický systém se klasicky legitimuje na podkladě volebních výsledků. Tato forma legitimace politického systému se vzhledem ke komplexní struktuře pozdně kapitalistické společnosti poněkud komplikuje a musí čelit kritice ze dvou směrů.

První směr kritiky vychází z marxistické interpretace státu jako zprostředkovatele zájmů soukromého kapitálu. Vláda na sebe přebírá odpovědnost za řešení třídních konfliktů, neboť panuje přesvědčení, že politická intervence státu působí efektivněji než neosobní a neviditelná ruka trhu. Vzhledem ke struktuře a racionalizačnímu deficitu pozdně kapitalistického státu nastává legitimační krize, protože očekávání nejsou splněna. Tento postoj je příznačný zvláště pro přemýšlivé intelektuály levicového ražení konce šedesátých let (Offe).

Druhý směr kritiky vystupuje z pozic konzervativních. Místo pojmu legitimační krize se používá sousloví přetížená vláda (overloaded government). Představitelé této teze (J. Brittan, S. Huntington, W. D. Nordhaus, R. Rose a G. Peters) si uvědomují, že moc se v rámci státních institucí formuje fragmentárně tj. že moc je sdílena a vyjednávána počtem nejrůznějších skupin, které přirozeně reprezentují různé a často protichůdné zájmy. Vláda pak má zajistit nárůst blahobytu, a to při obecném poklesu úcty k autoritám a tradičním hodnotám. Populismus, redukce programů jednotlivých stran na otázky zajištění životní úrovně a to, že se vláda legitimuje opatřeními uhlazujícími společenské konflikty (appeasement strategies), má za následek stav beztvárnosti byrokracie. Byrokraté často rozvíjejí něco jiného, než kvůli čemu byli do svých pozic zvoleni a ustanoveni.

David Held upozorňuje na skutečnost, že ačkoli oba směry kritiky legitimací demokratického politického systému vycházejí ze zcela protichůdných myšlenkových a hodnotových systémů, sdílejí v určitém momentu "společný strach" [Held 1987]. Obě dvě skupiny si totiž uvědomují to, že státní moc eroduje podceněním vlastních možností a hrozí jí kolaps. To lze doložit tezí Niklase Luhmanna o inflaci moci, podle které je státní správa vybavena neuvěřitelnou řadou kompetencí, z nichž je realizováno minimum. To vše zakládá na vážnosti problému politické legitimace [Luhmann 1964, 1984].

Pro německého sociologa Clause Offeho je to otázka jak teoretická, tak reálně praktická [Offe 1976, 1984]. Zeslabená legitimační působnost státních institucí vede ke konci bezstarostnosti, a to si na jedné straně vynucuje změnu norem a pravidel pro ty, kteří jsou panství podřízeni, na druhé straně si to vyžaduje vnímavost nositelů moci samotných. Ti, kteří jsou podřízeni panství, mohou danou situaci akceptovat, ale spíše v nich vzklíčí sémě legitimačních pochybností. Nositelé moci mají naopak tendenci principiální legitimační pochybnosti strategicky ignorovat, protože pravidla skupinového pluralismu velí udržet prosazování zájmů v mezích

možného uzavírání koalic. To přirozeně zeslabuje legitimitu politického systému jako celku. Místo obecného zájmu mnohdy nastupují na konsensu nezávislá funkční rozhodnutí. Mechanismus legitimace je podřizován panství, což je stav ambivalentní, neboť nelze popřít, že legitimace spočívá na uznaných důvodech připravenosti k poslušnosti.

Držitelé moci jsou do svých pozic uvedeni na podkladě právě uvedených důvodů (kritérium normativní) nebo sami prostřednictvím správních struktur a politických strategií tyto důvody konstruuji (systémový výkon). Přijmutí druhé varianty může vést v určitém kontextu k představě, že stabilitu výkonu moci lze zajistit mechanismem, jenž Niklas Luhmann nazval legitimace jako procedura (*Legitimation durch Verfahren*) [1969]. Proti této představě staví Offe tezi: "Zdání trvalé legitimační síly, vycházející z proceduálních pravidel, vzniká jen tam, kde jim může být připsán materiální smysl nebo mohou být použity na relativně pokojné a téměř bezkonfliktní situace". [Offe 1976: 87]. Ve skutečnosti nastává nutně konflikt mezi normami a strukturou panství, které není schopno odpovědnosti. Aby nabylo chování státních institucí legitimační věrohodnosti, muselo by se vyhnout oportunním praktikám a místo toho získat půdu normativity jako jediného legitimního východiska. Vzhledem k tomu, že jsou orgány státní správy vystaveny tlaku funkcionálních imperativů, což je skutečnost pragmaticky nevyhnutelná, nabízí se přímo možnost odstátnění politiky (zvláště v podobě hnutí). Politika realizovaná prostřednictvím státních institucí ztrácí zřetelnost a jasné kontury, protože mnohdy směřuje k protikladným cílům. Legitimní rozhodnutí v rámci státní správy se zdají téměř nemožnými. Legitimace jako rozhodnutí většiny je také zpochybněna, protože výsledek je závislý především na volebních procedurách, které se určují jinak než za souhlasu většiny.

Klíčové body vztahu fungování politického systému a legitimace mohou v analýze československé situace sloužit jako inspirativní východiska spíše aktuálně a zvláště pro budoucnost než pro vysvětlení politiky v tzv. reálném socialismu. Teoretické zpracování problematiky legitimace a legitimacy i reflexe jejich praktických důsledků jsou důležitými předpoklady pro rozšíření našich sociologických obzorů.

Literatura

- Bělohradský, V. 1982. *Krise eschatologie neosobnosti*. Köln: Index.
- Berger, L., T. Luckmann 1967. *The Social Construction of Reality*. New York: Anchor Books.
- Habermas, J. 1973. *Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Habermas, J. 1986. *Law and Morality*. Salt Lake City: University of Utah Press.
- Held, D. 1987. *Models of Democracy*. Stanford: Stanford University Press.
- Keller, J. 1984. *Přeměny sociologie vědění*. Brno: UJEP.
- Luhmann, N. 1964. *Legitimation durch Verfahren*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Offe, C. 1976. "Überlegungen und Hypothesen zum Problem politischer Legitimation." In *Bürgerliche Staat und politische Legitimation*, ed. by K. Ebbinghauser. Frankfurt: Suhrkamp.
- Offe, C. 1984. "Politische Legitimation durch Mehrheitsentscheidung." In *An den Grenzen der Mehrheitsdemokratie*, ed. by B. Gegeberger, C. Offe. Opladen: W & W.

Weber, M. 1964. *Wirtschaft und Gesellschaft*. Köln, Berlin: Kippenheuer & Witsch.

Summary

The double concept legitimization - legitimacy plays an important role in modern social sciences, including sociology. Czech sociology is not used to working with it, but, nevertheless, legitimization as a real social mechanism and a theoretical problem has important consequences for analyses of the contemporary situation in Czechoslovakia. The crucial question is how to use the explications of legitimization in modern western sociology in describing and explaining the very broad social and political changes in post-communist countries. Three main levels on which the problematic of legitimization - legitimacy is articulated in modern sociological and philosophical thought are indicated in this article.

The first is the theme of everyday-life consciousness as a source for the construction of social reality, as elaborated by Peter Berger and Thomas Luckmann. Their position comes from the sociology of knowledge, but is also influenced by phenomenological sociology and pragmatism. This fact makes it possible to abandon the sphere of pure ideology as an exclusive subject of research in order to reveal the real functioning of social reality as a everyday-life consciousness. Legitimation serves as a base for the continuation of social institutions at the moment when these cannot be held by individual memory and habituation. The need for legitimization is acute when a new generation is surpassing the old institutional order. The very abstract level of legitimization is its mode of symbolic universe, which the institutional order can either support or destroy. To understand the symbolic universe means to understand its history, the important condition for normal development of every society. Change in the symbolic universe, as the most general mode of legitimization, is the manifest or latent precondition for the change of the whole society. The fall of communism in Czechoslovakia can be interpreted from this point of view. The memory of the generation which connected its individual biography with the victory of ideals of Communism has become weak. This meant that the old institutional order lost its support in everyday-life consciousness and, hence, its power was weak. It seems that would be advantageous to combine Mannheim's experiences with ideology analysis and phenomenological and ethnomethodological methods because of the actual influence of ideological schemes on politicized everyday life.

On the second level, the concept of legitimization plays an important role from the point of view of the connection between society and the state. The complementary concept to legitimization is legality. Jürgen Habermas presents a position in which legitimization can be based on legality, because modern legislative activities attempt to cross the boundaries of positive as well as natural law theories by a specific discursive creating of the will. This conviction flows from the experiences of post-war Germany. Václav Bělohradský presents an other sort of experiences, who shows how especially in communistic totalitarianism legitimacy and legality are sharply divided: the former is reserved for the intimate sphere of personal relations, whereas the latter serves as a pure mechanism of the impersonal state. Because of Václav Bělohradský's influence in Czechoslovakia, it is necessary to ask the question of whether it is possible to reform the state institutions on the base of authentic democratic ideas only, or also on the base of knowledge of the possibilities which the connection of the democratic state and society provides. The third position is the relationship between legitimacy and the political system. The left - as well as right - oriented authors share fear about its weakness. Claus Offe described how political strategy distorts the normative structure on which legitimacy was originally based. These conclusions are important for a post-communist country, because they relativize the assumption that democracy rest only on the existence of parliamentary institutions and free elections. In contemporary Czechoslovakia legitimization - legitimacy is a practical problem and sociology is obliged to articulate it also on theoretical level. The three positions described above is one of the possible ways of it.